

Ivan MACAN, *Filozofija spoznaje*, Biblioteka »Filozofski niz«, FTI, Zagreb 1997.

S knjigom *Filozofija spoznaje* – Ivana Macana, profesora teorije spoznaje i analitičke filozofije na Filozofskom fakultetu Druže Isusove u Zagrebu, napokon smo dobili sustavno obrađenu gnozeologiju ili filozofsku znanost o spoznaji kao temeljnoj disciplini bez koje znanstveno filozofiranje nije moguće.

Od posthegelovske reakcije, unatrag stoljeća i pol, europska je filozofija odveć rabila esejistički »štih«, na tragu francuske škole (Montaigne, Rousseau), ali i njemačkog voluntarističkog iracionalizma (Nietzsche, Schopenhauer), prikladan doduše egzistencijalističkom promišljanju unutarsubjektivnih refleksija pojavnosti (Kierkegaard, Sartre), ali ni u kom pogledu cjelovitom sustavnom izvođenju odgovora na temeljna filozofska pitanja kao što su: kriterij objektivne spoznaje, problem znanja i jezičnog priopćavanja te granice i mogućnosti filozofske spoznaje.

Još je Aristotel na početku svoje *Metafizike* zabilježio da svi ljudi već po svojoj naravi teže znanju, a Kant se u *Kritici čistog uma* pita – što čovjek zaista može znati? Dok srednjovjekovne skolastike (Alberta Velikog, Tomu Akvinskog, Duns Scota) zanima je li moguća objektivna spoznaja stvarnosti, novovjekovnu filozofiju (racionaliste i empiriste) zanima kako je ona moguća. Težište se prebacuje s objekta spoznaje

na sâm spoznajni proces. Kantov »kopernikanski obrat« u filozofiji daje maksimalni aktualitet spoznajnom subjektu, pokrećući kotač jedne od najvećih epoha u povijesti filozofije: klasičnog njemačkog idealizma (Kant, Fichte, Schelling, Hegel).

U svom agnosticizmu (učenu o nemogućnosti potpune spoznaje) Kant će reći da mi zapravo ne spoznajemo stvar po sebi, nego »mi o stvarima spoznajemo *a priori* samo ono što sami stavljamo u njih«. Fichte će na to odgovoriti Kantu, kako je uopće moguće govoriti o »stvari po sebi«, kada je zapravo ne spoznajemo? Schelling pak skrajnji domet spoznaje nalazi u jedinstvu subjekta i objekta spoznaje, a Hegel u beskonačnom dijalektičkom razvoju apsolutnog duha kroz tročlani hod teze, antiteze i sinteze.

I tako dalje (...) Na stranicama ove vrijedne knjige odvrće se film vjekovnih filozofskih sporova: Platonovih »vječnih ideja« spram Aristotelovih »univerzalnih kategorija«, Augustinov iluminacionizam (spoznaja prosvjetljenjem) i kritički realizam Tome Akvinskoga, Descartesov racionalizam i Humeov empirički skepticizam, Kantov agnostički kriticizam i Hegelov dijalektički idealizam...

Naravno da prosječnom čitatelju sve ove filozofske definicije malo znače, no Macanova *Filozofija spoznaje* kvalitetan je, jezgrovit i pregledan priručnik, ne samo ljudima od struke nego i svakom znatiželjnijem intelektualcu koji se bar jednom zapitao – po kojim se načelima rabi vlastiti intelekt i koliko je zapravo on sâm uvjeren u vjerodostojnost umske spoznaje. Tu se točno definira razlika između uma (*intellektus*) i razuma (*ratio*), induktivnog (od pojedinačnog k općem) i deduktivnog (od općeg k pojedinačnom) izvođenja, apstraktivne i intuitivne spoznaje.

Pregledno se navodi razvoj povijesnog mišljenja o moći ljudske spoznaje s obzirom na izvor (racionalizam–empirizam) i domet (realizam–idealizam) spoznajnog čina, te teorije istine (koherencije, pragmatizma, konsenzusa, evidencije, adekvacije...) i kritički problemi u povijesti filozofije od Sokrata do Kanta.

Iako smo u ovom stoljeću unutar hrvatske filozofije imali više pokušaja sustavnog ili kritičkog izlaganja gnozeologije (Pavla Vuk–Pavlovića, Hijacinta Boškovića, Stjepana Zimmermanna, Ivana Supeka) – Macanov rad je, bez dvojbe, hvalevrijedan i dobrodošao u vremenu kada je sustavna filozofija zbijena u tijesne akademske okvire, a tzv. popularna filozofija inkorporirana u beletrističke aranžmane (bez podcjenjivanja) tipa *Sofijin svijet* Josteina Aardera (inače srednjoškolskog profesora filozofije u Norveškoj).

Novaku među »ljubiteljima *sofie*« (grč. mudrosti) stručni profil knjige prof. Macana bit će možda pretežak, no uz iscrpno kazalo i sustavni prijevod filozofskog nazivlja na naš materinski – hrvatski jezik, bude li uporan, brzo će ući u bit materije.

Naime, filozofija spoznaje, uistinu je srž filozofije uopće, jer nema važnije filozofske teme ili pitanja postavljenog u povijesti filozofije, koji se u sustavnom prolazu kroz spoznajnu kritiku bar malo ne dotiče. Ni pitanja o Bogu, svemiru, čovjeku, bitku, moralu ili ljepoti nije moguće vrednovati a da se ne dotaknemo triju temeljnih gnozeoloških pitanja: »Je li moguća objektivna spoznaja – i ako jest – kako? Što je istina? Koji je kriterij objektivne spoznaje ili spoznaje istine?«

Sve što možemo reći o prirodi, čovjeku ili znanosti – samo po sebi ostaje upitno ukoliko ne znamo koja načela stoje iza procesa našeg spoznavanja i

izricanja onoga što mislimo da smo spoznali. Jer ako su pozitivne znanosti poput fizike, biologije ili psihologije – preuzele prostor interpretacije pojavnog svijeta svemira i čovjeka, sam proces interpretiranja ostaje neupitno područje kritičkog aparata filozofije kao specifične znanosti čiji sadržaj apstrahira opće od pojedinačnoga i spoznajno (noematsko) od pojavnoga (fenomenalnog).

Možda temeljni zahtjev ljudskog traganja za znanjem i mudrošću (božanskom *sofijom*) najbolje izražava autorova uvodna poruka: »No pitanje, što je istina i kako doći do istinite spoznaje, zapravo je zadatak cijele rasprave.«

Gordan PANDŽA

Mijo ŠKVORC, *Isus – Spasitelj. Životni put i Tajna osobe*, Velika biblioteka »Obnovljenog života«, knjiga 4., FTI DI, Zagreb 1998., 668 str.

Teško bi bilo nanizati sva ona izdanja kojima je vanjsku opremu kreirao ili izveo Miroslav Salopek. I ovaj put njegovo je djelo »pun pogodak«: spoj žarkih boja privlači oko i odmah ga upućuje na onu vatru i oduševljenje koju već poznajemo u riječima p. Mije Škvorca. Nije nevažno kad su sadržaj i vanjski izgled tako dobro usklađeni. Pred nama je još jedna »velika« knjiga kakvu FTI već dulje vrijeme nije izdao.

Davne 1982. godine upravo je skup Mijo Škvorc bio autor koji je, pod uredničkim vodstvom p. Rudolfa Kopreka, SJ, na svijet pokrenuo novi niz: Veliku biblioteku »Obnovljenog života«. Bijaše to, takoreći proslavljena, knjiga *Vjera i nevjera*. Prije deset godina p. Josip Rožmarić, SJ, spremio je izdanje druge knjige M. Škvorca *Jeru-*